

DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.4\(40\).2020.221695](https://doi.org/10.18371/fp.4(40).2020.221695)

УДК 336.74

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ, ОБ'ЄКТІВ ТА ПРЕДМЕТУ ВАЛЮТНОГО НАГЛЯДУ

БАКШЕСВА Ольга Анатоліївна*аспірант Університету банківської справи**старший юрисконсульт Департаменту фінансового моніторингу**Національного банку України**ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6825-0837>**e-mail: Olgab393@gmail.com*

Анотація. У статті досліджується питання невід'ємних складових елементів валютного нагляду таких, як його суб'єкти, об'єкти і предмет. На основі запровадженого з 07 лютого 2019 року нового ризик-орієнтованого валютного нагляду автором надається характеристика його суб'єктів, їх повноважень, об'єктів та предмета. На основі аналізу законодавчої бази проаналізовано систему державних органів в Україні, які наділені відповідними повноваженнями, щодо здійснення заходів в сфері валютного нагляду, надано їх класифікацію та окреслені їх повноваження. Автором також висвітлено ключові відмінності в суб'єктному складі нового ризик-орієнтованого валютного нагляду, запровадженого з 07 лютого 2019 року та валютного контролю, який працював в Україні з 1993 року.

Ключові слова: валютний нагляд, органи валютного нагляду, агенти валютного нагляду, резиденти, нерезиденти, валютні операції, валютні цінності.

Постановка проблеми. Одним із невід'ємних складових елементів валютного нагляду є його суб'єкти, об'єкти і предмет. Валютний нагляд не може функціонувати без цих важливих його елементів, які взаємопов'язані між собою і від діяльності, виваженої та ефективної регуляції яких в кінцевому підсумку залежить

Аннотация. В статье исследуется вопрос неотъемлемых составляющих элементов валютного надзора таких, как его субъекты, объекты и предмет. На основе введенного с 7 февраля 2019 риск-ориентированного валютного надзора автором дается характеристика его субъектов, их полномочий, объектов и предмета. На основе анализа законодательной базы проанализирована система государственных органов в Украине, которые наделены соответствующими полномочиями в сфере валютного надзора, представлено их классификацию и их полномочия. Автором также освещены ключевые различия в субъектном составе нового риск-ориентированного валютного надзора, введенного с 7 февраля 2019 года и валютного контроля, который работал в Украине с 1993 года.

Ключевые слова: валютный надзор, органы валютного надзора, агенты валютного надзора, резиденты, нерезиденты, валютные операции, валютные ценности.

ефективність функціонування валютного нагляду, що напряму впливає на розвиток національної економіки в державі. Статус, повноваження та функції суб'єктів валютного нагляду є різними. До введення в дію 07 лютого 2019 року Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 № 2473-VIII (далі – Закон про валю-

ту) в Україні діяв Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.93 № 15-93 (далі – Декрет), який визначав досить широке коло суб'єктів валютного контролю. Закон про валюту надає більш звужений перелік органів валютного нагляду. Це, в принципі, відповідає курсу валютної лібералізації нашої країни. Проте, згідно з чинним законодавством, перелік органів, які мають повноваження в сфері валютного нагляду і відповідно до цих повноважень здійснюють певні заходи в цій сфері, значно ширший. Хоча ці органи, згідно із Законом про валюту, не є спеціальними органами валютного нагляду, вони виконують функції в сфері валютного нагляду відповідно до їх компетенції. Отже, важливо визначити систему цих органів, їх чітку компетенцію, розмежування сфери діяльності. Закон про валюту, як і Декрет, визначає окремий різновид суб'єктів валютного нагляду, які з одного боку є контролюючими, а з іншого підконтрольними суб'єктами. Це агенти валютного нагляду. Зі зміною підходів у валютному надгляді, переходу від тотального валютного контролю до ризик-орієнтованого валютного нагляду змінились як функції органів та агентів валютного нагляду, так і перелік об'єктів, які підпадають під валютний надгляд. Валютні операції, як і раніше є об'єктом валютного нагляду, але насамперед не всі, а лише ті, які несуть значні ризики порушення, або уникнення вимог та обмежень установлених валютним законодавством. Предметом валютного нагляду є валютні цінності. Закон про валюту визначив нові підходи щодо обігу валютних цінностей, здійснення

валютних операцій з ними, закріпивши головний принцип та гарантії свободи здійснення валютних операцій. Крім того, новим ризик-орієнтованим валютним наглядом внесено кардинальні зміни до системи органів валютного нагляду, функцій та повноважень цих органів, агентів валютного нагляду, окреслено зони їх уваги, а відтак і конкретизовано перелік об'єктів валютного нагляду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляду та аналізу понять «суб'єкти, об'єкти, предмет валютного нагляду» та їх класифікації приділялась значна увага в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. Кардинальні зміни в системі органів валютного нагляду та їх компетенції внесено Законом про валюту.

Дослідженню питання щодо суб'єктного складу валютного нагляду, класифікації суб'єктів валютного нагляду, їх функцій і повноважень значну увагу було присвячено в працях таких науковців, як О.С. Шевчик [20, с. 1018-1024], Ю.Б. Деркач [15, с. 95-97], О.М. Лісовол [17, с. 116-119], А.П. Миколаєць [18, с. 12-126], Є.В. Стельмах [19, с. 19, 41].

Поняття та види об'єктів валютного нагляду, його предмет досліджувались у працях таких науковців, як І.Г. Виговська [14, с. 35-43], А.І. Шмирьова [21, с. 66-70], О.С. Шевчик [20, с. 1018-1024], А.В. Ємелін [16, с. 33-40].

Серед праць зарубіжних вчених, присвячених дослідженню валютного контролю та його складових елементів, необхідно виділити роботи О.О. Єни, Г.А. Теміряєва, М.І. Цогоевої, Н.В. Басалюка, О.В. Медведенко, А.В. Великанової, П.А. Паулова, Н.А. Єфімова, Ю.Ю. Богуна, Е.В. Ка-

севича, О.В. Нікуліної, А.О. Ваніяна та інших.

Питання щодо класифікації, функцій та повноважень суб'єктів валютного нагляду, щодо режиму проведення валютних операцій, щодо обігу валютних цінностей, які представляють собою об'єкт та предмет валютного нагляду відповідно, регулюються низкою законодавчих та нормативно-правових актів, як Національного банку України, так і інших державних органів, наділених відповідною компетенцією в сфері валютного нагляду.

Метою статті є висвітлення особливостей класифікації, функцій і повноважень суб'єктів валютного нагляду, критеріїв, які є основою такої класифікації, характеристики об'єктів та предмету валютного нагляду. З введенням в дію Закону про валюту докорінно змінився валютний нагляд так само, як і трансформувалися основні його складові. Запроваджено нові підходи щодо кола суб'єктів, які є органами валютного нагляду, окреслено їх повноваження та функції з урахуванням нового ризик-орієнтованого валютного нагляду, запроваджено нові вимоги щодо обігу валютних цінностей та здійснення операцій з ними, основою для чого є гарантії свободи здійснення валютних операцій. Така ризик-орієнтований валютний нагляд докорінно відрізняється від валютного контролю, який працював в країні з 1993 року, і відповідає кращим практикам європейських країн.

Виклад основних результатів. Новий валютний нагляд запрацював в Україні з 7 лютого 2019 року з дати введення в дію Закону про валюту і радикально змінив побудовані в країні валютні відносини. З прийняттям За-

кону про валюту здійснюється перехід до нового ризик-орієнтованого валютного нагляду, змінюються принципи і підходи у його здійсненні, коло суб'єктів валютного нагляду та їх повноваження, запроваджуються нові підходи до регулювання здійснення валютних операцій, обігу валютних цінностей.

Закон про валюту визначаючи коло суб'єктів валютного нагляду, до яких відносяться, зокрема, органи валютного нагляду, надає більш звужений, в порівнянні із Декретом, їх перелік.

Так, суб'єкти валютного нагляду поділяються на контролюючі та підконтрольні суб'єкти. Контролюючі суб'єкти валютного нагляду, в свою чергу, поділяються на державні та недержавні суб'єкти валютного нагляду.

Контролюючими суб'єктами валютного нагляду слід вважати органи валютного нагляду, які наділені спеціальними повноваженнями щодо нагляду за дотриманням вимог валютного законодавства суб'єктами валютних відносин, уповноваженими установами. Це, в першу чергу, органи валютного нагляду, до яких Закон про валюту відносить Національний банк України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику. Органи валютного нагляду наділені спеціальною компетенцією здійснювати валютний нагляд за дотриманням вимог валютного законодавства резидентами, нерезидентами, а також уповноваженими установами. Ці органи мають свій специфічний статус та чітке розмежування повноважень в сфері валютного нагляду.

Інший різновид контролюючих суб'єктів валютного нагляду – це недержавні суб'єкти - агенти валютного

нагляду (банки, небанківські установи, оператори поштового зв'язку, які отримали ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій), які здійснюють валютний нагляд за валютними операціями суб'єктів валютних відносин, що проводять валютні операції через ці уповноважені установи. В той же час, агенти валютного нагляду є підконтрольними і підзвітними Національного банку України.

До підконтрольних суб'єктів валютного нагляду слід віднести суб'єктів валютних відносин, які здійснюють валютні операції. Це резиденти і нерезиденти (юридичні та фізичні особи) щодо яких контролюючими суб'єктами валютного нагляду здійснюється валютний нагляд за дотриманням вимог валютного законодавства.

Науковці поділяють окреслені критерії поділу суб'єктів валютного нагляду.

Так, на думку О.С. Шевчика, суб'єкти валютного контролю логічно поділяти на підконтрольні та контролюючі суб'єкти, до яких відносяться державні органи, агенти валютного контролю, суб'єкти валютних відносин [20, с. 1018 - 1024]. До певної специфічної групи контролюючих суб'єктів валютного контролю автор відносить правоохоронні органи, оскільки вони здійснюють відповідні контрольні заходи щодо дотримання законності та правопорядку в сфері обігу валютних цінностей.

Ю.Б. Деркач виокремлює такі суб'єкти валютного контролю: органи, агенти валютного контролю та учасники зовнішньоекономічної діяльності [15, с. 95 - 97].

О.М. Лісовол запропонував таку класифікацію суб'єктів валютного контролю: уповноважені контролюючі суб'єкти, які можуть як володіти статусом органу державної влади (органи валютного контролю), так і ні (агенти валютного контролю), підконтрольні суб'єкти, до яких належать резиденти і нерезиденти [17, с. 116 - 119].

А.П. Миколаєць вважає, що валютний контроль проводиться уповноваженими контролюючими суб'єктами, які фактично можуть як володіти статусом органу державної влади – органи валютного контролю, так і ні – агенти валютного контролю [18, с. 12-126]. Зазначається коло іншого різновиду суб'єктів валютного контролю – підконтрольні суб'єкти, до яких належать резиденти та нерезиденти, а обсяг прав та обов'язків таких суб'єктів насамперед залежить від їхнього резидентського статусу.

На думку Є.В. Стельмаха, суб'єктом валютного контролю є державні органи, а в деяких випадках і недержавні організації та установи, яким дозволяється здійснювати заходи з перевірки дотримання валютного законодавства [19, с. 19, 41]. До суб'єктів валютного контролю автор відносить учасників на валютному ринку, фізичних та юридичних осіб, якими є резиденти і нерезиденти.

На сьогодні, в Україні створено систему державних органів, які наділені відповідними повноваженнями, щодо здійснення заходів стосовно перевірки дотримання валютного законодавства. Це державні органи, які мають статус органів валютного нагляду згідно із Законом про валюту, державні органи, які такого статусу не мають, але виконують функції в сфері валютного нагляду згідно з їх повноваженнями.

1) Національний банк України Законом про валюту визначається головним органом валютного нагляду. Функції його передбачають: здійснення нагляду за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених до компетенції інших державних органів, забезпечення виконання уповноваженими установами – банками, небанківськими фінансовими установами, операторами поштового зв'язку функцій щодо здійснення валютного нагляду; видача, переоформлення, зупинення, поновлення, відкликання (анулювання) ліцензій на здійснення валютних операцій; здійснення валютного нагляду відповідно до Закону про валюту; застосування за порушення вимог валютного законодавства заходів впливу до уповноважених установ. Повноваження Національного банку України в сфері валютного нагляду передбачені, зокрема, в статті 11 Закону про валюту, статтях 7, 44 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV;

2) органом валютного нагляду згідно із Законом про валюту є також центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, який здійснює валютний нагляд за дотриманням резидентами (крім уповноважених установ) та нерезидентами вимог валютного законодавства. Його повноваження закріплені, зокрема, в статті 11 Закону про валюту, підпункті 41.1.1. пункту 41.1 статті 41 Податкового кодексу України, пункті 3 Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227;

3) Закон про валюту визначає загальні вимоги щодо транскордонного переміщення валютних цінностей через митний кордон України. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію митної політики та митні органи наділені наглядовими функціями щодо транскордонного переміщення валютних цінностей через митний кордон України. Безпосереднє керівництво здійсненням митної справи покладається на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику згідно зі статтею 7 Митного кодексу України 13 березня 2012 року № 4495-VI, пунктами 3 та 4 Положення про Державну митну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. Безпосереднє здійснення митної справи покладається на митні органи згідно зі статтею 543 Митного кодексу України.

На сьогодні, органом влади, на який покладено завдання щодо забезпечення формування єдиної державної податкової й митної політики, є Міністерство фінансів України (підпункт 3 пункту 3 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375).

Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну митну політику, здійснює контроль за переміщенням товарів, зокрема валютних цінностей, резидентами і нерезидентами України через митний кордон України (пункти 3 та 4 Положення про Державну митну службу України).

жавну митну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227).

4) Закон про валюту визначає також повноваження щодо нагляду за окремими операціями з експорту та імпорту товарів в частині подовження граничних строків розрахунків, встановлених Національним банком України. Такі повноваження віднесені до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, шляхом видачі висновку. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459, якою затверджене Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, на цей орган покладено обов'язок щодо формування та реалізації державної економічної політики. Діяльність цього органу координується Кабінетом Міністрів України.

Кабінет Міністрів України наділяється повноваженнями щодо установлення порядку видачі висновку щодо продовження строків розрахунків за операціями експорту та імпорту товарів, у тому числі переліку документів, які подаються для видачі висновку, підстави для відмови у видачі висновку або залишення документів без розгляду, включаючи перелік товарів, за якими документи для видачі висновку підлягають залишенню без розгляду.

Також до компетенції Кабінету Міністрів України в сфері валютного нагляду віднесено координацію центральних органів виконавчої влади що здійснюють функції в сфері валютного нагляду, виконання регуляторної

функції в сфері валютного нагляду, установлення порядку застосування заходів впливу до юридичних осіб (крім уповноважених установ) за порушення вимог валютного законодавства.

5) Закон про валюту визначає також загальні вимоги щодо транскордонного переміщення валютних цінностей через митний кордон України шляхом поштових відправлень. Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері надання послуг поштового зв'язку є Міністерство інфраструктури України згідно з пунктом 1 Положення про Міністерство інфраструктури України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 року № 460. Цей орган реалізує державну політику в сфері надання послуг поштового зв'язку та здійснює контроль в цій сфері. Згідно із Законом України «Про поштовий зв'язок» від 04.10.2001 № 2759-III митні органи здійснюють митний контроль за переміщенням поштових відправлень (поштових переказів) через митний кордон України.

4) Закон про валюту визначає ще один різновид суб'єктів валютного нагляду, які з одного боку є контролюючими, а з іншого підконтрольними суб'єктами – агенти валютного нагляду, які наділені спеціальним статусом та компетенцією.

До агентів валютного нагляду відносяться банки, небанківські установи та оператори поштового зв'язку, які отримали ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій. Банки ж, як агенти валютного нагляду, здійснюють свою діяльність на підставі банківської

ліцензії. Агенти валютного нагляду, згідно із Законом про валюту, здійснюють безпосередній нагляд за виконанням вимог валютного законодавства резидентами (крім інших уповноважених установ) та нерезидентами, що здійснюють валютні операції через ці уповноважені установи, крім валютних операцій, пов'язаних з експортом та імпортом товару на суму, що є меншою за розмір, передбачений статтею 20 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення". Цей нагляд полягає у встановленні відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству з урахуванням ризикорієнтованого підходу без втручання у валютні операції резидентів і нерезидентів, крім випадків запобігання агентами валютного нагляду проведенню валютних операцій, що не відповідають вимогам валютного законодавства та інформування про таку валютну операцію орган валютного нагляду у порядку, встановленому Національним банком України. Агенти валютного нагляду є підконтрольними та підзвітними Національному банку України.

5) до органів, які також виконують функції в сфері валютного нагляду, хоча не наділені спеціальним статусом органів валютного нагляду згідно із Законом про валюту, можна також вважати суди та правоохоронні органи, які здійснюють загальний нагляд за дотриманням законності рішень, нормативно-правових та розпорядчих актів державних контролюючих органів в сфері валютного нагляду, а та-

кож забезпечують дотримання законності і правопорядку в сфері обігу валютних цінностей відповідно.

До підконтрольних суб'єктів валютного нагляду Закон про валюту відносить суб'єктів валютних операцій.

Так, згідно з Законом про валюту суб'єкти валютних операцій - це резиденти і нерезиденти, які здійснюють валютні операції. Нерезиденти це:

а) фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають на території України;

б) юридичні особи та інші суб'єкти господарювання з місцезнаходженням за межами України, які створені та діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі ті, частки участі в яких належать резидентам;

в) розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій, що не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України;

г) відокремлені підрозділи юридичних осіб, або інших суб'єктів господарювання (з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України), що розташовані за межами України та здійснюють підприємницьку діяльність відповідно до законодавства іноземної держави;

г) інші особи, які не є резидентами відповідно до цього Закону.

Резиденти це:

а) фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають за межами України;

б) фізичні особи – підприємці, зареєстровані згідно із законодавством України;

в) юридичні особи та інші суб'єкти господарювання з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України;

г) дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України;

г) відокремлені підрозділи юридичних осіб (з місцезнаходженням за межами України, які створені та діють відповідно до законодавства іноземної держави), а саме філії, представництва, відділення або інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи та здійснюють підприємницьку діяльність від імені юридичної особи на території України;

Валютний нагляд має власні об'єкт і предмет.

Так, І.Г. Виговська зазначає, що об'єкт контролю – це те, що підлягає вивченню або перевірці. Об'єкт контролю включає всі елементи відтворювального процесу, які необхідні для побудови контрольної системи [14, с. 35-43].

На думку А. І. Шмирьової, об'єктом валютного контролю виступає зовнішньоекономічна діяльність. Предметом валютного контролю є валютні операції, що здійснюються учасниками зовнішньоекономічної діяльності [21, с. 66-70].

На думку О. С. Шевчика, валютний контроль має власний об'єкт та предмет [20, с. 1018-1024]. Об'єктом валютного контролю виступають валютні операції, які пов'язані як з обігом валютних цінностей в межах країни, так і операції, які виникають у зв'язку з їх транскордонним переміщенням. Валютні цінності при цьому виступають в якості безпосереднього предмету валютного контролю. У сфері валютного контролю, на думку автора, слід виділяти:

1. Родовий об'єкт – усю сукупність суспільних відносин щодо обігу валюти та валютних цінностей, які обумовлюють здійснення валютних операцій.

2. Опосередкований об'єкт – суспільні відносини щодо проведення окремих видів валютних операцій.

3. Безпосередній предмет – валюту та валютні цінності.

На думку А. В. Ємеліна, об'єктом валютного контролю виступають відносини, що полягають в дотриманні правил проведення валютних операцій, відкриття та ведення рахунків, а предметом валютного контролю виступають валютні операції незалежно від наявності чи відсутності обмежень щодо їх проведення [16, с. 33- 40]. Фактично, на думку автора, об'єктом валютного контролю виступають відносини щодо проведення валютних операцій. А самі валютні операції є їх предметом.

На наш погляд, об'єкт валютного нагляду доцільно поділити на загальний і спеціальний об'єкти валютного нагляду:

1) загальний об'єкт валютного нагляду – це відносини в сфері проведення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами;

2) спеціальний об'єкт валютного нагляду – це безпосередньо окремі валютні операції суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ, які підлягають валютному нагляду, а також заходи, які вживаються уповноваженими установами, спрямовані на виконання ними функцій агентів валютного нагляду, а саме процедури, програми, методики, внутрішні документи, положення, накази, регламенти тощо з питань валютного нагляду, спрямовані на забезпечення виконання уповноваженими установами функцій агентів валютного нагляду.

Предметом валютного нагляду, на наш погляд, є безпосередньо валютні цінності. Режим проведення валютних операцій з валютними цінностями встановлений Законом про валюту. Так, згідно із Законом про валюту валютна операція – операція, що має хоча б одну з таких ознак: операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; торгівля валютними цінностями; транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей.

У свою чергу, валютні цінності – це національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали:

- національна та іноземна валюта – це грошові знаки грошових одиниць іноземних держав, грошової одиниці України у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

- кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті, виражені в грошовій одиниці України;

- електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах, грошовій одиниці України;

- електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах, гривні.

Закон про валюту визначає особливий режим використання валютних цінностей, здійснення валютних операцій, а саме свободу здійснення валютних операцій, свободу відкриття рахунків за кордоном і використання коштів за такими рахунками, свободу транскордонного переміщення і переказування валютних цінностей і свободу використання валютних цінностей у розрахунках. Однак все ж таки свобода у здійсненні валютних операцій, задекларована Законом про валюту, не є безмежною. Так, валютні операції здійснюються без обмежень

відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених законодавством, зокрема, з питань національної безпеки, фінансового моніторингу, установлених Національним банком України заходів захисту, а також зобов'язань України за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верхов-

ною Радою України. У сфері здійснення валютних операцій нерезиденти мають усі права, надані резидентам. Порівняльна характеристика суб'єктів валютного нагляду та переліку їх повноважень, які були визначені в Декреті і які, наразі, визначені в Законі про валюту наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика суб'єктів валютного нагляду та їх повноважень

Суб'єкти валютного нагляду та їх повноваження, що визначені Декретом		Суб'єкти валютного нагляду та їх повноваження, що визначені Законом про валюту	
<i>Суб'єкти</i>	<i>Повноваження</i>	<i>Суб'єкти</i>	<i>Повноваження</i>
Національний банк України	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Тотальний валютний контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених цим Декретом до компетенції інших державних органів; ➤ забезпечення виконання агентами валютного контролю функцій щодо здійснення валютного контролю згідно з цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України, в тому числі і застосування мір відповідальності за порушення вимог валютного законодавства, які визначені Декретом 	Національний банк України	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Здійснення ризик-орієнтованого валютного нагляду за уповноваженими установами з питань дотримання вимог валютного законодавства; ➤ пред'явлення вимоги агентам валютного нагляду, які допустили порушення, щодо дотримання ними вимог валютного законодавства; ➤ застосування адекватних заходів впливу, передбачених законом; ➤ обмін інформацією з іншими державними органами, суб'єктами міжнародного права для реалізації функцій валютного нагляду
Уповноважені банки, фінансові установи та національний оператор поштового зв'язку, які отримали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Контроль за всіма валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи 	Уповноважені установи (банки, небанківські установи, оператори поштового зв'язку, які отримали ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Безпосередній ризик-орієнтований валютний нагляд за виконанням вимог валютного законодавства резидентами (крім інших уповноважених установ) та нерезидентами, що здійснюють валютні операції через ці уповноважені установи (крім валютних операцій пов'язаних з експортом та імпортом товару на незначну суму): ➤ виявлення незаконних валютних операцій;

Закінчення табл. 1

			<ul style="list-style-type: none"> ➤ запобігання проведенню незаконних валютних операцій; ➤ інформування органи валютного нагляду про порушення валютного законодавства
Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику	<ul style="list-style-type: none"> ➤ фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами на території України 	центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику	<ul style="list-style-type: none"> ➤ здійснення валютного нагляду за дотриманням резидентами (крім уповноважених установ) та нерезидентами вимог валютного законодавства; ➤ пред'явлення вимоги особам, які є об'єктом валютного нагляду і які допустили порушення, дотримання вимог валютного законодавства; ➤ застосування адекватних заходів впливу у винятку штрафних санкцій; ➤ обмін інформацією з іншими державними органами, суб'єктами міжнародного права для реалізації функцій валютного нагляду
Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері надання послуг поштового зв'язку	<ul style="list-style-type: none"> ➤ контроль за додержанням правил поштових переказів та пересилання валютних цінностей через митний кордон України 		
Органи доходів і зборів	<ul style="list-style-type: none"> ➤ контроль за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України 		

Джерело: розробка автора

Висновки. На сьогодні, наша країна знаходиться на шляху поступової валютної лібералізації, що має враховувати стан економіки і валютного ринку в країні, політичні і соціальні настрої в суспільстві, стан суб'єктів валютних відносин, становище нашої країни на зовнішніх ринках. Кінцевою метою валютної лібералізації є зняття валютних обмежень, що напругу буде впливати як на діяльність суб'єктів валютного нагляду, так і, відповідно, на режим використання валютних

цінностей та здійснення операцій з ними. Поступової трансформації будуть набувати і регуляція в нормативно-правових актах Національного банку України питань, пов'язаних із діяльністю суб'єктів валютного нагляду, порядку проведення валютних операцій і використання валютних цінностей у розрахунках. Для Національного банку України, агентів валютного нагляду новий ризик-орієнтований валютний нагляд буде означати більш прозорий, гнучкий, ризик-орієнто-

ваний підхід у всіх питаннях валютного нагляду, зменшення навантаження на діяльність структурних підрозділів, що безпосередньо виконують функції валютного нагляду.

Список використаної літератури

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення 23.11.2020).
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 23.11.2020).
3. Про систему валютного контролю і валютного регулювання: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лют. 1993 р. № 15-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-93> (дата звернення 23.11.2020).
4. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червн. 2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення 23.11.2020).
5. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення 23.11.2020).
6. Про поштовий зв'язок: Закон України від 04 жовт. 2001 р. № 2759-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14> (дата звернення 23.11.2020).
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20> (дата звернення 23.11.2020).
8. Положення про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019> (дата звернення 23.11.2020).
9. Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014> (дата звернення 23.11.2020).
10. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 груд. 2018 р. № 1200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018> (дата звернення 23.11.2020).

11. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014> (дата звернення 23.11.2020).
12. Положення про Міністерство інфраструктури України: постанова Кабінету Міністрів України від 30 черв. 2015 р. № 460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015> (дата звернення 23.11.2020).
13. Положення про валютний нагляд: Постанова Правління Національного банку України від 07 лют. 2019 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19> (дата звернення 23.11.2020).
14. Виговська Н. Г. Ідентифікація об'єктів контролю в різних господарських системах. *Вісник Житомирського технологічного університету*. 2007. №1(39). С. 35 – 43.
15. Деркач Ю. Б. Банківський валютний контроль в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку фінансів у сучасному світі*: збір. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 95 - 97.
16. Ємелін А. В. Основи організації і функціонування системи валютного контролю в Російській Федерації. *Гроші та кредит*. 2005. № 3. С. 33 – 40.
17. Лісовол О. М. Сутність, форми та характерні риси валютного контролю в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2016. Вип. 6(2). С. 116 – 119.
18. Миколаєць А. П. Теоретичні основи та особливості здійснення валютного контролю в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С.123 – 126.
19. Стельмах Є. В. Валютний контроль як інструмент регулювання зовнішньо-торгівельної діяльності: монографія. Ульяновськ: Зебра, 2017. 83 с.
20. Шевчик О. С. Поняття та особливості валютного контролю. *Форум права*. 2011. № 2. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11socovk.pdf> (дата звернення 20.11.2020).
21. Шмирьова А. І., Невмovenко В. М.. Деякі аспекти валютного контролю. *Вісник Новосибірського державного університету економіки та управління «НІНХ»*. 2013. № 2. С. 66-70.